

Lokal uppföljning av brottsförebyggande åtgärder och projekt

Ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete startar med lokal kartläggning och lägesbild, följt av en orsaksanalys. När dessa steg genomförts, är det viktigt att redan vid planeringen av åtgärder också ta ställning till hur åtgärderna ska följas upp, exempelvis i någon form av utvärdering eller uppföljning av åtgärderna. Det kan också vara aktuellt med utvärdering eller uppföljning av den handlingsplan som ska tas fram i varje kommun, enligt lagförslaget i betänkandet Kommuner mot brott. En uppföljning kan också ligga till grund för en mer omfattande och värderande utvärdering.

När vi talar om att *följa upp* det brottsförebyggande arbetet kan det alltså betyda såväl systematisk uppföljning som utvärdering av arbetet i stort eller av enskilda brottsförebyggande åtgärder och projekt. En egen uppföljning kan genomföras relativt enkelt och kan många gånger räcka.

Detta fördjupningsmaterial fokuserar främst på egen, lokal uppföljning av brottsförebyggande åtgärder och projekt, och syftar till att underlätta detta arbete.

Vad är skillnaden mellan uppföljning och utvärdering?

Begreppen uppföljning och utvärdering blandas ofta ihop. Det finns också lite olika definitioner av begreppen. Här följer några definitioner och förklaringar som ska underlätta för lokala brottsförebyggare att välja det som passar bäst för olika brottsförebyggande åtgärder och projekt.¹

	Uppföljning	Utvärdering
Definition	En ibland rutinmässig och kontinuerlig granskning av en åtgärd, som ger en samlad och översiktlig bild av åtgärden och vad den lett till, <i>på ett så sakligt och värderingsfritt sätt som möjligt</i> .	En systematisk undersökning av en åtgärds värde och betydelse.
Beskrivning	Innebär att man noga följer hur något utvecklar sig för att eventuellt kunna ingripa och göra något bättre, till exempel genom att följa händelseutvecklingen i ett projekt, för att se om det leder till de mål eller resultat man satt upp.	Innebär en noggrann genomlysning och efterhandsbedömning av utfall, slutprestation, förvaltning, beslutsinnehåll samt organisering av verksamheten.
Upplägg	Löpande data- och informationsinsamling.	Alltid avgränsad i tid.
Syfte	Beskriver och följer en utveckling.	Förklarar, analyserar, bedömer och värderar.
Relation till det andra begreppet	Kan utgöra underlag för utvärdering.	Kan utgå från uppföljning.
Lämplig tidpunkt för planeringen	Planeras samtidigt som planeringen av själva åtgärden/projektet.	Kan kopplas på underhand eller i efterhand, men bör planeras samtidigt som åtgärden/projektet planeras.
Utförare och budget	Kan göras av projektledare/ motsvarande, många gånger inom budgetram.	Ofta extern utvärderare, behöver vanligen budgeteras för.

1. Definitionerna kommer från Sandberg & Faugert (2020), Hjelte (2017), Vedung (2009) och Örnberg (2021).

Utvärdering

Det finns olika typer av utvärderingar:

Summativ utvärdering

En slutvärdering, som ofta görs i slutet av ett tidsbestämt projekt.

Formativ utvärdering eller processutvärdering

Följer exempelvis ett projekt eller utvecklingsarbete och identifierar förändringar och förbättringsmöjligheter under resans gång.

Effektutvärdering

Ett försök att skatta effekterna av en åtgärd/projekt. Om åtgärder satts in för att minska till exempel ungdomsrån, syftar effektutvärderingen till att undersöka om det går att koppla eventuellt minskning av ungdomsrån till de specifika åtgärder som satts in.

Brå beviljar totalt 4 miljoner kronor årligen till utvärderingar av lokalt brottsförebyggande arbete. Här kan du läsa mer om möjligheten att söka ekonomiskt stöd för en utvärdering:

www.bra.se/ekostod. Här kan du ta del av slutrapporter från en mängd spännande utvärderingar genom åren: www.bra.se/erfarenhetsbank.

Uppföljning

Lokal systematisk uppföljning kan göras enkel och genomföras av projektledare, brottsförebyggande samordnare eller någon annan funktion i det brottsförebyggande arbetet. Det är viktigt att uppföljningen ingår som en del i samverkansprocessen.

Materialet är inspirerat av en modell för systematisk uppföljning i socialtjänsten som kallas *Lokal evidens*, förkortat LOKE.² Tanken är att skapa egen lokal kunskap där tidigare forskning kanske saknas, och därigenom bland annat få svar på följande frågor:

- När den brottsförebyggande åtgärden eller projektet den målgrupp vi tänkt?
- Gör vi det som vi säger att vi gör? Genomförs åtgärderna som planerat?
- När vi de resultat och mål vi hoppas att se?

Varför ska vi göra lokal uppföljning? Vad är nyttan?

Nytta för aktörer/professionella

- Skapar beprövad erfarenhet genom systematik.
- Leder till förhöjd professionalitet.

Nytta för utveckling av det brottsförebyggande arbetet

- Tydliggör utvecklings- och förbättringsområden.
- Förbättrar verksamheten utifrån faktisk kunskap om det egna läget, och inte utifrån externt tryck eller ”magkänsla”.

Nytta på ledningsnivå

- Ger stöd för ledning och styrning, beslutsunderlag för chefer och politiker.
- Ger stöd till resursfördelning.
- Stärker den lokala rösten i samtalet mellan lokal, regional och nationell nivå.

I relation till andra

- Stärker det brottsförebyggande arbetets position i kommunala diskussioner om resurser (genom att det kan beskrivas i siffror).

² Modellen bygger i sin tur på programteori (Hjelte 2017)

Systematisk uppföljning förebygger problem

Utan systematisk uppföljning finns risk att

- nya arbetssätt införs utan att kvalitet och förbättringar följs
- metoder som kanske inte är relevanta eller till och med skadliga används
- utvecklingsbehov inte identifieras
- omotiverade skillnader i bedömning och behandling, av t.ex. kvinnor och män, inte uppmärksammas
- personal dokumenterar, utan att dokumentationen används för kunskaps- och verksamhetsutveckling.

Lokal systematisk uppföljning – grunden viktig

När kartlägnings- och lägesbilsarbetet visualiserat ett antal olika lokala brottsproblem, är det viktigt att också ta reda på varför problemen ser ut som de gör och vilka bakomliggande faktorer som gör att brottsproblemen uppstår på en viss plats, vid en viss tid och för vilka målgrupper. Detta för att rikta rätt insatser mot rätt orsaker.

För att svara på vilka insatser som behövs, gäller det att genomföra en orsaksanalys för varje enskilt brottsproblem. Orsaksanalysens resultat ger svar på frågor såsom varför problemet uppstår, vad i situationen som bidrar till problemet samt vilka egenskaper hos gärningspersonen respektive den/det brottsutsatta (person eller objekt) som bidrar till att brottet begås.

Nästa steg är att besluta om åtgärder, och i samband med det måste man också avsätta tid för att beskriva hur den planerade åtgärden/projektet är tänkt att bidra till den önskade förändring som avses utifrån lägesbilden och de konstaterade behoven.

Tips: Det kan underlätta att börja med att beskriva problemet, och sedan det önskade resultatet, för att först därefter fylla i de åtgärder som skall möjliggöra förändringen.

Ett grundligt förarbete behöver göras i samverkan mellan de aktörer som ska bidra. Detta underlättar också den senare samverkan under själva uppföljningens gång.

En processbeskrivning kan också göras i en redan pågående åtgärd eller projekt för att underlätta uppföljningen och möjligheten att se resultat. Även här ska processbeskrivningen göras i samverkan mellan aktörerna.

Den statistik och de verktyg och mått som använts till kartläggning och lägesbilsarbete kan också komma till nytta i uppföljningsprocessen. Liksom vid kartläggning och lägesbilsarbete ska utgångspunkten vara de egna förutsättningarna. Det är bättre att börja enkelt, och sedan skala upp uppföljningen, än att göra det för komplicerat och kanske onödigt svårt i början, eftersom risken då finns att det inte blir någon uppföljning.

Förlopp för systematisk lokal uppföljning av brottsförebyggande åtgärd/projekt

1. Gör en processbeskrivning som innehåller syfte, målgrupp, tänkta aktiviteter, tänkta resultat/mål och hur uppföljningen går till, det vill säga vilka mätverktyg som ska användas och med vilka intervaller uppföljningen ska ske. Intervaller kan variera beroende på om det är ett tillfälligt projekt, ett utvecklingsarbete eller något annat. Det viktiga är att uppföljningen möjliggör löpande förbättringar och lärande. Vid målformuleringen är det bra att eftersträva så kallade *smarta mål*³, för att de ska bli lättare att följa upp.

Mall för processbeskrivning med instruktioner och exempel

I arbetet med processbeskrivningen ingår att ta fram *variabler* (information/data), det vill säga *vad* som ska mätas och *hur* det ska ske. Ska befintlig statistik användas? Någon form av brukarenkät eller trygghetsmätning? Kanske utgå från den kartläggning som gjorts och se föränd-

³ Benämningen kommer av akronymen SMART, där de ingående bokstäverna står för att målen bör vara **s**pecifika, **m**ätbara, **a**cccepterade, **r**ealistiska och **t**idsbundna. Det rör sig om en ursprungligen engelskspråkig modell för att formulera mål att eftersträva, exempelvis vid olika typer av projekt.

ringar där? Ta gärna hjälp av denna checklista:

Checklista för att ta fram variabler

- Variabler har tagits fram för att mäta målgrupp, insatser och resultat.
- Variablerna är relevanta, användbara och är värdefulla i arbetet.
- Den information ni får ut genom variablerna är till nytta för verksamheten.
- Hur målgruppens erfarenheter inkluderas och tas tillvara finns med.
- Variablerna finns med i processbeskrivningen.
- Det framgår på vilket sätt och vid vilka tidpunkter olika delar av uppföljningen görs.

Tips: Det kan vara bra att börja i det lilla med några få variabler.

2. Dokumentera löpande på det/de sätt ni bestämt. Dokumentation innebär att man dokumenterar de variabler som man bestämt sig för att följa, vad gäller målgrupp, insatser och resultat.
3. Analysera, utifrån t.ex. följande frågor:
Fungerar det syfte vi formulerat?
När vi rätt målgrupp?
Verkar aktiviteterna/åtgärden fungera för de tänkta resultaten?
Kan vi säga något om resultaten?
4. Förbättringsarbete utifrån svaren på 3.
5. Revidera processbeskrivningen vid behov.
6. Återkoppla till samverkansaktörer, ledning och andra intressenter.
7. 2–7 osv. så länge åtgärden/projektet pågår.
8. Lärande och utveckling
Vad har vi lärt oss? Gör vi det vi säger att vi gör? När vi rätt målgrupp? Är insatserna de rätta för att uppnå målen? Vad behöver eventuellt ändras? Hur kan vi använda kunskapen till kommande åtgärder/projekt?

Ett konkret exempel: Orkesberga kommun

I Orkesberga, som har 38 000 invånare, har det lokala brottsförebyggande rådet kartlagt de brottsrelaterade problem som finns i kommunen. En lägesbild har tagits fram i samverkan mellan polis, lokalt näringsliv och bostadsbolag (<https://bra.se/forebygga-brott/samverkan/egna-forberedelser/ta-fram-en-kartlaggning-och-lagesbild.html>). Bland annat har en trygghetsmätning genomförts. Resultatet blev att det som för närvarande orsakar mest bekymmer i Orkesberga är två olika problem som behöver brottsförebyggande åtgärder:

1. Motorburen problematik, mestadels koncentrerad till område X. Det rör sig bland annat om otrygghet och viss brottslighet på grund av farlig körning samt störningar från mopeder, A-traktorer och i viss mån bilar. Det finns också en oro för de minderåriga som gärna hänger i området.
2. En ökande känd andel våld i nära relationer i område Z, genom ett ökat antal orosanmälningar till socialtjänsten och störningsanmälningar till bostadsbolaget. Det rör sig främst om partnervåld, men också om allt fler barn som bevittnar våld i hemmet.

Här har Orkesberga identifierat två skilda problem som båda behöver åtgärder. Men innan åtgärder planeras, genomförs orsaksanalyser av de båda problemen, i samverkan mellan alla berörda aktörer (<https://bra.se/forebygga-brott/samverkan/gemensamma-forberedelser/gor-en-orsaksanalys.html>).

Utifrån de identifierade orsakerna planeras nu brottsförebyggande åtgärder. Frågor att ställa är vem/vilka som ska utföra åtgärderna och vilka resurser som ställs till förfogande. Här är det viktigt att tänka på om åtgärderna kan genomföras inom befintliga strukturer eller om det krävs resursförstärkning.

Nu är det dags att formulera målsättningar och åtgärder och med det göra processbeskrivningar: [Mall för processbeskrivning av brottsförebyggande åtgärd/projekt](#)

Syfte och målgrupp för område X:

Syftet med åtgärderna i område X är att arbeta för att problemen i området ska minska.

Målgrupperna är två:

- De ungdomar som är motorburna och finns i området inklusive "svansen" av yngre barn.
- Boende som upplever störningar och otrygghet.

Tänkta åtgärder i område X:

Här beslutas om

- Fysiska åtgärder för att minska buskörning.
- Ökad närvaro av såväl polis som fältare och vaktbolag.

Båda åtgärderna startar omgående.

Tänkta mål/resultat i område X:

- Minskad upplevd otrygghet.
- Färre anmälningar om störningar och farlig körning.

Uppföljning område X:

- Statistik hos polis och kommunväktare gällande störningar och klagomål följs upp.
- Ny trygghetsmätning görs efter 6 månader.

Syfte och målgrupp för område Z:

Syftet med projektet är att arbeta för att andelen våld i nära relationer ska minska.

Målgrupperna är två:

- Personal vid förskola och skola.
- Personer som blir föremål för stödinsatser.

Tänkta åtgärder för område Z:

Här beslutas om ett mer långsiktigt projekt med flera åtgärder och ansvariga:

- Utbildningsinsatser för förskole- och skolpersonal om möjliga tecken på våld i hemmet samt hur en orosanmälan ska göras.
- Uppsökande arbete.
- Utveckla stödinsatser till våldsutsatta samt förövare.

Tänkta mål/resultat i område Z:

- Kunskapen om barn som upplever våld ökar i förskola och skola.
- Fler barn som upplever våld i hemmet upptäcks.
- Fler våldsutsatta och förövare får stöd och upplever stödet som positivt.
- Störningsanmälningar om våld i nära relationer minskar.
- Våldsincidenter på skolan minskar.

Uppföljning gällande område Z:

- Statistik rörande störningsanmälningar följs upp (bostadsbolag).
- Brukarenkäter gällande stödinsatserna tas fram och används vid avslutad insats (socialtjänsten).
- Utbildningsinsatserna mäts genom före-/eftermätning om kunskapen (utbildningsförvaltningen).
- Orosanmälningar till socialtjänsten, gällande barn som upplever våld, togs med i kartläggning och lägesbild, och ska följas upp. Orosanmälningar kan komma att öka till en början, med anledning av ovanstående insatser.

Tips på vägen

Börja och behåll det enkelt!

Förändring tar tid!

Frågorna vi ställer till materialet är det **viktigaste!**

Referenser:

- Hjelte, J. (2017). *LOKE-boken*. En handbok för lokal uppföljning enligt LOKE-modellen. Umeå: Region Växterbotten
- Sandberg, B. och Faugert, S. (2020). *Perspektiv på utvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, E. (2009). *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Örnberg, D. (2021). Powerpointpresentation.